

Balti kultuuripärandi jälil Austraalias

Ann Tündern-Smith

Eesti Arhiiv Austraalias

Leida üles materjalid, mis kajastavad esimeste Teise maailmasõja järgsete Balti põgenike Austraaliasse saabumist, on olnud kümneaastase projekti eesmärk. Need materjalid on nüüdseks ligi kuuskümmend aastat vanad, kuid suurem osa neist on ikka veel eraomanduses, kus nende säilitamine ja tulevik on ebakindel.

Ülejäänud osa materjalidest on laiali pillutatud erinevatesse Austraalia arhiividesse ja muuseumidesse. Käesolevas ettekandes jagatakse informatsiooni, milliseid balti materjale võib leida Austraalia mäluasutustest.

Sissejuhatus

30. juunil 2006 toimunud rahvaloenduse ajal elas Austraalias ühtekokku 10 616 Balti riikides sündinud isikut. Neist 1933 oli sündinud Eestis, 5610 Lätis ja 3073 Leedus (Australian Bureau of Statistics 2006).

Veel praegugi, kuuskümmend aastat hiljem, illustreerivad need arvud baltlaste osakaalu Rahvusvahelise Põgenike Organisatsiooni massilise ümberasustamise projekti raames Austraaliasse saabunud põgenike hulgas. Operatsiooni teostati aastatel 1947-1951 Euroopast, põhiliselt tuldi Saksamaalt. Väiksemaid põgenikerühmi asustati ümber 1954. aastani. Aastatel 1947-1954 Austraaliasse vastuvõetute seas oli 5329 eestlast, 19 421 lätlast ja 9906 leedulast (Kunz 1988, tabel 4.1, lk. 43).

Austraalia rahvaloendustel küsitakse vastajate päritolu, et saada üksikasjalikumat teavet sellele nüüdseks multikultuurilise rahva etnilise koosseisu kohta. 2006. aastal märkis 8232 vastajat oma päritoluks "eestlane", 20 058 "lätlane" ja 13 276 "leedulane" (Australian Bureau of Statistics 2006). Kuna vastuseid oli ligikaudu neljandiku võrra rohkem kui toleaegeid Austraalia elanikke, võib järeldada, et neid, kes olid märkinud kaks või enam päritolu, loendati topelt.

Ühtekokku 41 566 balti päritolu austraallast, kellel on veel praegugi aktiivselt tegutsevad rahvuskogukonnad, moodustavad väikese (umbes 2 inimest 1000 kohta), kuid elujõulise osa Austraalia rahvastikust.

Juba 19. sajandil, tsariajal, emigreeruti Balti provintsidest Austraaliasse. Vähemalt eestlastel on umbes 100 aastat olnud Sidneys oma kogukond. Vaatamata baltlaste pikale ajaloole elas Austraalias 30. juuni 1947 rahvaloenduse ajal, vaid viis kuud enne esimeste balti põgenike saabumist, ainult 2000 Balti riikides sündinud isikut. On selge, et need 34 656 baltlast, kes saabusid järgneva seitsme aasta jooksul, mõjutasid märkimisväärselt oma kogukonna elu.

Kuna suurem sisseränne Austraaliasse leidis aset suhteliselt hiljuti, siis on paljud vanalt kodumaalt pärit esemed, ürikud ja mälestused veel praegugi eraomanduses. Võib vaid oletada, kui hästi või halvasti neid säilitatakse. Teisest küljest, materjalid, mis on perede ja üksikisikute käes, on just seal, kus need omavad suurimat väärtust.

Mul on olnud õnn tutvuda esimesi Balti põgenikke Austraaliasse toonud laeva dokumentidega. Projekti raames need ka fotografeeriti, eesmärgiga tutvustada materjale ja nende asukohta laiemale avalikkusele. Fotod on skaneeritud ja parimad neist on nüüdseks ka avaldatud (Tünder-Smith 2007). Käesolev ettekanne keskendub olulisematele Austraalia mäluasutustele, kust võib leida Austraalia baltlaste pärandit.

Ettekande lisas on tabel, mis sisaldab veebisaite, e-posti- ja postiaadresse uurijatele, keda Austraalia mäluasutuste kogud võiksid nende töös aidata.

Balti kogukondade kogud

Arhiivid

Austraalia Eesti kogukond on säilitanud oma 1952. aastal loodud arhiivi Sidneys. Teised kogukonnad saatsid pärast 1991. aastat oma ametlikud arhiivid kodumaale.

Eesti Arhiiv Austraalias on suurepärase allikas kõigile, kes Austraalias või mujal uurivad selle väikese pagulaskogukonna ajalugu. Hetkel on ettevalmistamisel säilikute detailne loetelu arhiivi veebisaidil avaldamiseks. Huvitavamad osad on juba praegu veebis välja pandud.

RAAM

Austraalia Rahvusraamatukogu (vt. allpool) poolt koordineeritav Austraalia Arhiivide ja

Käsikirjade Register (*The Register of Australian Archives and Manuscripts*, RAAM) on “teejuhiks Austraalia raamatukogudes ja arhiivides säilitatavate üksikisikute ja vabaihenduste dokumendikogude juurde”. RAAM seab endale ülesandeks “pakkuda uurijatele käepärast ja kesket esmaste allikate hoiukohtade registrit. Registris ei leidu kogude üksikasjalikke kirjeldusi, pigem on selle eesmärgiks juhtida uurijate tähelepanu nende olemasolule, et seejärel neid edasi uurida veebis või mäluasutusega isiklikult ühendust võttes.” (National Library of Australia 2007)

Märksõna *Estonian* annab RAAM-is ainult kaks otsingutulemust, millest üks viitab Eesti Arhiivile Austraalias ja teine ühe luuletaja materjalidele, mida säilitatakse Rahvusraamatukogu käsikirjade kogus.

Märksõna *Latvian* tulemuseks on teave üheksa kogu kohta, mida säilitatakse Rahvusraamatukogus, Uus-Lõuna-Walesi, Victoria, Lõuna- ja Lääne-Austraalia osariikide raamatukogudes (vt. allpool) ning Uus-Lõuna-Walesi kunstigaleriis (vt. allpool). Päring märksõnaga *Lithuanian* tulemusi ei anna.

Hetkel on RAAM-i kodulehel teade 7. oktoobrist 2009, mis informeerib, et “pärast 12-aastast avalikkuse teenimist lõpetab RAAM oma tegevuse. Edaspidi võib teavet käsikirjade ning eraisikute ja organisatsioonide dokumentide kohta leida otsingusüsteemist *Trove*”. (National Library 2009)

Trove (e. k. leid) on Rahvusraamatukogu laiahaardelise otsinguteenuse beetaversioon, mille avalehel oleva lingi *Diaries, Letters, Archives* abil on otsing tulemuslikum kui RAAM-is. Kui näiteks RAAM-is ei andnud märksõna *Lithuanian* üldse tulemusi, siis *Trove*'is leidub neli viidet Rahvusraamatukogus säilitavatele materjalidele.

Lisas on *Trove*'i veebiaadress antud sellisel kujul, nagu see käesoleva ettekande kirjutamise hetkel oli, aga see muutub pea. Rahvusraamatukogu koduleheküljel säilib link *Trove*'i juurde, isegi kui aadress muutub.

Raamatukogud

Lätlastel ja leedulastel on Austraalias sedavõrd olulisi trükistekogusid, et need on loetletud portaalis *Libraries Australia*. Uurija jaoks ei seisne nende raamatukogude väärtus mitte niivõrd emakeelses klassikas või tõlkekirjanduses, kui paguluses kirjutatud materjalides.

Läti Maja raamatukogu Melbourne'is on iseloomustatud kui “suurimat läti raamatuid

säilitavat raamatukogu väljaspool Lätit. Raamatukogu eesmärgiks on olnud koguda kõiki väljaspool Lätit trükitud läti publikatsioone, samuti publikatsioone, milles mainitakse Lätit ja lätlasi” (Gross 2000).

Balti kogukondadel, sealhulgas eesti kogukonnal, on veel teisigi raamatukogusid, aga need on tüüpilised laenuraamatukogud, kus pearõhk on emakeelsel kirjandusel.

Muuseumid

Portaal nimega *Collections Australia Network* (CAN) on “Austraalia föderaalvalitsuse ja osariikide ning territooriumide valitsuste ühine algatus koostöös Austraalia kultuurisektoriga.” Selle “eesmärgiks on luua kõigile avatud portaal, mis koondaks kogu Austraalia mäluasutusi, kaasa arvatud väikesi ja keskmise suurusega kohalikke asutusi.” (Australia, Cultural Ministers Council 2008a)

Samuti märgitakse, et “ainult püsivaid, üldsusele kättesaadavaid kogusid omavad mittetulundusühingud (või nende huvisid esindavad rühmitused), võivad taotleda CAN-i partneri staatust”. Partnerstaatuse taotlejate hulgas on Läti Muuseum Adelaide’is, mille “kogudes on ligikaudu 600 säilikut: rahvariided, vaibad ja käsitööd, keraamika, ehted, puunikerdused, dokumendid, raamatud, mündid, maalid, fotod ja suuline pärand.” (Australia, Cultural Ministers Council 2008b)

Leedu Muuseum ja Arhiiv on samuti Adelaide’is. Selle kogudes on “2000 eset, 1500 fotot, 2000 raamatut ja ajakirja ning 50 maali.” (Australia, Cultural Ministers Council 2008c) Sõna “arhiiv” asutuse nimes viitab sellele, et pärast ettekande autori viimast külaskäiku 2003. aastal on hakatud koguma ka paberdokumente. Pangem tähele, et see asutus ei ole andnud Rahvusraamatukogu veebisaidile RAAM ülevaadet oma arhiivikogudest.

Etniliste kogukondade üritused

Rahvuslikud festivalid, mis toimuvad regulaarselt kõigis kolmes kogukonnas, hoiavad alal vanalt kodumaalt kaastoodud muusika-, tantsu- ja käsitöötraditsioone, ning annavad võimaluse näidata uusi loomingulisi suundi. Lisainformatsiooni festivalide kohta saab kogukondade nädalalehtedest “Meie Kodu”, “*Austrālijas Latvietis*”, “*Mūsu pastogē*” ning veebist.

Austraalia valitsusstruktuur

Austraalia valitsusstruktuur on kolmetasandiline: föderaalvalitsus, osariigi või territooriumi valitsus ja kohalik omavalitsus. Eestis vastaksid sellisele jaotusele üldjoontes riik, maakond ja linn/vald.

Austraalias on kuus osariiki ja kaks autonoomset territooriumi. Ülejäänud territooriume haldab siiani föderaalvalitsus. Kohalikke omavalitsusi on kokku 667. Nagu teistes riikides, nii sponsoreerivad ka Austraalias kõigi kolme taseme valitsused neile olulist kogumistegevust.

Seoses föderatsiooni loomisega 1901. aastal võttis Austraalia föderaalvalitsus osariikidelt üle mitmeid funktsioone, näiteks riigikaitse ja välissuhted, millele lisandusid hiljem veel mõned, nt immigratsioon.

Haridus, tervishoid ja transport jäid osariikide valitsuste haldusse, kuigi praegu finantseerib ka neid suures osas föderaalvalitsus. Seetõttu säilitatakse riigikoolide ja -haiglate dokumente osariikide ja territooriumide arhiivides. Sealt tasub otsida ka dokumente Balti riikidest emigreerunud isikute töölevõtmise kohta, juhul kui neid oli palganud osariigi või territooriumi valitsus.

Föderaalvalitsuse mäluasutused

Austraalia Rahvusarhiiv (*National Archives of Australia*) on esmane allikas kõigile, kes uurivad 20. sajandil Austraaliasse emigreerunute elulugusid.

Kõik föderaalvalitsuse ametlikud dokumendid on kolmekümneks aastaks salastatud. See tähendab, et enne 1979. aastat Austraaliasse rännanud isikute immigratsioonidokumendid on avalikkusele kättesaadavad.

Avalikustatud dokumentide seas on dokumente pärast Teist maailmasõda Austraaliasse saabunud Balti põgenike selekteerimise kohta, võõramaalaste registreerimise pabereid ja kodakondsusavaldusi. Varem ei olnud selektsiooniprotsessid eriti süstemaatilised, aga kodakondsustoimikud võivad olla kättesaadavad ja sisaldada ka muid dokumente teatud isiku kohta. Reisijate nimekirjad kinnitavad Austraaliasse reisimise fakti.

Enamus faile on jaotatud seeriatesse vastavalt sellele, kellele need kuulusid ja millal arhiivile üle anti. Nende failide asukoha kindlakstegemine on väljaspool käesoleva ettekande

ulatust. Aga arhiivi otsingumootor *RecordSearch* pakub erinevaid võimalusi veebiandmebaasis olevate säilikute leidmiseks. Tõsi, veebis on ainult murdosa arhiivi enam kui kahekümnest miljonist säilikust. Kes vajab rohkem abi, näiteks teemadel, mida otsingusüsteemis ei leidu, võib lugeda rubriiki *Fact Sheets* arhiivi veebisaidil või võtta e-kirja teel arhiiviga ühendust.

Rahvusarhiivis säilitatakse kõikide föderaalvalitsuse poolt ülevõetud administratiivdokumente, tavaliselt alates ülevõtmise hetkest. Varasemad sisserände ja kodakondsusega seotud dokumendid võidi üle anda Rahvusarhiivi, kuid on võimalik, et osa neist on veelgi osariikide arhiivides.

Kirjavahetustest või aruandlust kajastavad dokumendid kõnetavad uurijat sellistel teemadel nagu immigrantide vastuvõtmine, Teise maailmasõja järgsete põgenike vastuvõtu- ja koolituskeskused ja suhted Balti riikide valitsustega esimesel iseseisvusperioodil.

Rahvuslikus Filmi- ja Heliarhiivis (*National Film and Sound Archive*) leidub väike kogus Austraalia Balti kogukondadega ja nende päritolumaadega seotud filme ja helilindistusi, mida võib leida veebikataloogi abil. Parim märksõna materjali otsimiseks on *Displaced Persons*, eriti kui otsitakse teavet 1947-1949 saabunute kohta.

Päring märksõnadega *Estonia, Latvia ja Lithuania* **Austraalia Rahvusraamatukogu** (*National Library of Australia*) veebikataloogis annab tuhandeid nimetusi. Need materjalid on hoiul Rahvusraamatukogus ja teistes üldriiklikes, osariikide/territooriumide ja kohalike omavalitsuste raamatukogudes, samuti eraraamatukogudes, mis teevad koostööd veebiandmebaasiga *Libraries Australia*.

Rahvusraamatukogul, rahvusarhiivil, heli- ja filmiarhiivil on plaanis kogude pikemaajaline digiteerimine. Seni on veebikataloogis lingid *Google Books*'i poolt täielikult või osaliselt digiteeritud teoste.

Rahvusraamatukogu ja teised Austraalia raamatukogud on teinud koostööd Austraalia ajalehtede digiteerimisel. Selle tulemusel valmis *Australian Newspapers Online* (Austraalia ajalehed veebis), mis hõlmab aastaid 1803-1954. Otsida saab numbrite või kuupäevade, aga ka kasutaja enese märksõnade järgi. Kasutajadki on kaasatud projekti arendamisse, aidates skaneeritud artiklites vigu tuvastada.

Rahvusraamatukogu koordineerib ka veebiteenust nimega *Picture Australia* (Austraalia pildis), kuhu mitmed Austraalia arhiivid, raamatukogud ja muuseumid on üles riputanud kvaliteetseid skaneeringuid visuaalmaterjalidest – kunstiteostest, sulejoonistustest ja fotodest,

lisades ka lingid, mis võimaldavad uurijal neid lähemalt vaadata ja koopiaid osta. Teenus on osutunud nii populaarseks, et inimesi on kutsutud üles jagama oma fotosid fotosaidi *Flickr* kaudu. Mitmed *Picture Australia* veebiaadressid leiduvad ettekande lisas.

Austraalia Rahvusmuuseumi (*National Museum of Australia*) kollektsioonide ettevalmistamisele kulus kaks aastakümnet, enne kui muuseum 2001. aastal üldsusele avati. Esimeste muuseuminõukogude liikmete seas oli Austraalia immigratsiooni asjatundjaid, mistõttu immigratsiooniteema on muuseumi tugevamaid külgi.

Muuseumi kogudes leidub materjali baltlastest sisserändajate ja nende elu-olu kohta nii enne kui ka pärast Austraaliasse saabumist. Muuseumi veebiandmebaasis on vaid umbes kümme protsenti 250 000 säilikust. Päring märksõnadega *Estonian*, *Latvian* ja *Lithuanian* andis ühtekokku 48 tulemust, suurem osa Läti kohta.

Austraalia Rahvuslik Meremuuseum (*Australian National Maritime Museum*) rajati vanimasse sadamalinna Sidneysse. Kuni 1950. aastateni saabusid peaaegu kõik immigrandid Austraaliasse laevaga. Seetõttu on selleski muuseumis immigratsiooniteema tähtsal kohal, kuigi ka teised mereteemad on esindatud.

Meremuuseumi Vaughan Evansi nimelises raamatukogus leidub suurepäraseid trükimaterjale laevade kohta, mis sõidutasid baltlasi mitmetesse maailma nurkadesse.

Kui poleks Elena Govori (vt. allpool) uurimistööd, võiks arvata, et Austraalia sõjaürikutel ja sõjamuuseumil pole baltlastega kuigi palju tegemist. Govor on aga tõestanud, et tuhat või enamgi venelasena registreeritud meest värvati Esimese maailmasõja ajal Austraalia armeesse (Govor 2005). Neist 98 olid sündinud praeguse Eesti territooriumil või viitas perekonnanimi eesti päritolule. 111 meest olid seotud Lätiga, kolmeteist Leeduga.

Austraalia Sõjamemoriaali (*Australian War Memorial*) veebisaidi otsingumootor annab samuti mõned Eesti, Läti ja Leeduga seotud tulemused, mõnda neist on ka Govor oma töös maininud.

Ametlikud failid sõjaveteranide andmetega on eespool nimetatud Rahvusarhiivi valduses. Arhiivi otsingumootori *RecordSearch* abil võib saada andmeid nii Govori poolt tuvastatud isikute kui ka teiste isikute kohta, kelle sünnikohaks on märgitud Venemaa.

Näiteks andis otsing märksõnaga *Lithuania* ajavahemikul 1910-1930 tulemuseks 31 faili, märksõna *Russia* sama perioodi kohta aga koguni 1008 tulemust. Nii mahukat otsingutulemust on võimalik jagada, et saada vähem, aga täpsemaid tulemusi. Kui otsida

andmeid Eesti kohta enne 1930. aastat, tuleks kasutada vanemat kirjepilti *Esthonia*.

Oluline veebisait on ka **Teises maailmasõjas osalejate nimestik** (*World War Two Nominal Roll*), mida peab ülal Austraalia valitsuse sõjaveteranide osakond. Otsing märksõnaga *Latvia* (st Läti on kas sünni-, elu- või sõjaväkke värbamise koht) andis 29 tulemust. Need, kes värvati 1939. aastani või 1940. aastatel, võisid ise olla sündinud Austraalias, aga nende vanemad olid sündinud Lätis.

Viimastes sõdades teeninute nimekirju võib samuti veebist otsida, kuid teatud mõõndusega: balti päritolu sõjaväelased on üha suurema tõenäosusega sündinud Austraalias. **Korea sõjas osalenute nimestikus** (*Korean War List*) leidis kaks Eestis sündinud sõdurit. **Vietnami sõja nimestik** (*Vietnam War List*) ei võimalda praegusel hetkel kohtade järgi otsida.

Elena Govori raamat, mis räägib Austraalia esimesse jalaväeossa värvatud venelastest, kannab pealkirja "**Russian Anzacs**" ("Vene *anzac*"), kuigi rangelt võttes viitab akronüüm *anzac* (ANZAC, *Australian and New Zealand Army Corps*) Austraalia ja Uus-Meremaa sõjaväelastele, kes võitlesid 1915. aastal Türgis, Gallipoli poolsaarel. Vene *anzacide* põhjalikum uurimine jätkub, muu hulgas Govori veebisaidi külalisraamatu abil. Govori poolt tuvastatud vene sõdurite järglased võivad saata külalisraamatusse sõnumeid informatsiooniga, mida ametlikes dokumentides ei ole.

Govor uurib jätkuvalt venelaste (sh endiste Venemaa kodanike, Vene impeeriumi alamate või seal sündinud teistest rahvustest inimeste) osalemist Austraalia ja Vaikse ookeani piirkonna sündmustes. Kokkuvõtteid ja linke leidub Govori isiklikul veebisaidil. Hetkel koostab Govor andmebaasi esimestest vene immigrantidest. Kõik, kes on huvitatud Balti asundustest Austraalias ajavahemikul 1788-1918, võiksid temaga selles asjas ühendust võtta.

Uus-Lõuna-Walesi osariigi valitsus

Esimene eurooplaste asundus rajati Uus-Lõuna-Walesis, mille kirjalikult dokumenteeritud ajalugu algab enne 1788. aastat (kui arvestada ka diskussioone sunnitöökolooniate loomise üle).

Trükitud ürikuid ja käsikirju säilitatakse **Uus-Lõuna-Walesi Osariigi Raamatukogus** (*State Library of New South Wales*), ametlikke dokumente **osariigi arhiivis** (*State Records Authority of New South Wales*).

Uus-Lõuna-Walesi tähtsust näitab seegi, et 1827. aastal rajatud esimene muuseum kandis nime **Austraalia Muuseum** (*Australian Museum*). Kuna muuseumi kogud keskenduvad keskkonnale ja antropoloogiale, ei leidu seal tõenäoliselt Austraalia baltlastega seonduvat.

Powerhouse'i Muuseum (*Powerhouse Museum*) on kaasaegne muuseum, mis asub ajaloolises hoones. Kuna muuseumi huviorbiidis on tehnoloogia ja ühiskond, kogutakse materjale ka osariigi etniliste kogukondade kohta.

Muuseumis asub **Uus-Lõuna-Walesi Migratsioonipärandi Keskus** (*NSW Migration Heritage Centre*), mis “sarnaselt mõne immigratsioonimuuseumiga veebis kujutab endast innovatiivset, virtuaalset pärandikeskust, mis on kergesti kättesaadav ja suudab lokaalselt teenuseid osutada. Pärandiuurimust tutvustatakse peamiselt veebisaidi kaudu: koostatakse veebinäitusi, kus eksponeeritakse kogukondade kogusid, perede isiklike esemeid ja inimeste mälestusi. Näitusi võib vaadata personaalarvutite kaudu kodudes, koolides, ja raamatukogudes”. (Petersen 2005)

Powerhouse'i muuseumis eksponeeriti 2006.-2007. aastal 18 kuu jooksul Austraalia Eesti Arhiivi poolt koostatud näitust “*Our New Home / Meie uus kodu. Estonian-Australian Stories* (lood olid küll ainult Uus-Lõuna-Walesi ja mitte kogu Austraalia elanikest). Migratsioonikeskuse virtuaalnäitusena on “Meie uus kodu” veebis praegugi kättesaadav.

Uus-Lõuna-Walesi Maa-amet (*NSW Department of Lands*) võib aidata neid, kes on huvitatud maaomandidokumentidest. Eriti vajalik on nende kaardimüügiteenus.

Teised osariigid ja territooriumid

Tasmaania saar oli teine osariik, kus alates 1803. aastast kujunes eurooplaste asundus. Queenslandis on euroopa asunduste algusaastaks 1824 ja Lääne-Austraalias 1826.

Järgmisena asustati aastatel 1834-1836 Lõuna-Austraalia. Likaudu samal ajal algas ka Victoria asustamine, kuigi osariik eraldus Uus-Lõuna-Walesist alles 1851. aastal.

Sarnaselt Uus-Lõuna-Walesiga on teisedki osariigid loonud oma arhiive, raamatukogusid ja muuseume. Lisaks on Victorias ning Lõuna- ja Lääne-Austraalias mere- ja immigratsioonimuuseumid. Nendes mäluasutustes võib leiduda ka materjale, mis pärinevad ajast enne esimese asunduse rajamist antud osariigis.

Isikute jälile võib jõuda osariikide arhiivides säilitatavate politsei- ja kohtudokumentide, k.a pärandiasju korraldavate testamendiära kirjade kaudu. Samuti võib seal leiduda

dokumente inimeste töölevõtmise kohta - juhul, kui nad töötasid mõnda aega osariigi valitsusele alluvas asutuses.

Tasmaania oli esimene osariik, kes pakkus pärast Teist maailmasõda kodu mitte-briti immigrantidele, kuna osariigi hüdroelektriamet laiendas oma tegevust eesmärgiga tõmmata ligi rohkem rasketööstust. Mehi, eriti nooremaid, võidi olenemata nende haridusest ja eelnevast töökogemusest saata tööle ehitusele või vabrikutesse. Neile, kes põhjalikumalt huvitatud baltlastest Tasmaanias, soovitan tutvuda Ramunas Tarvydase teosega. (Tarvydas 1998).

Victoriasse rajati esimene, suurim ja kõige kauem tegutsenud immigrantide vastuvõtu- ja koolituskeskus. Endisesse Bonegilla sõjaväelaagrisse majutati baltlasi ja teisi mitte-briti päritoluga immigrante niikauaks, kuni neile leiti töökohad. Need, kes ei osanud piisavalt inglise keelt, käisid keelekursustel (Tündern-Smith 2007). **Victoria Osariigi Raamatukogus** (*Victoria State Library*), eriti nende fotokogus, leidub keskuse kohta materjale, mis on kõige paremini kättesaadavad veebiotsinguteenuse *Picture Australia* kaudu, millest oli eespool juttu.

Austraalia föderaalvalitsus rajas immigrantide vastuvõtu- ja koolituskeskusi ka Uus-Lõuna-Walesi, samuti Lõuna- ja Lääne-Austraaliasse, kuna nendes osariikides asusid sadamad, kus võidi vastu võtta suuri reisilaevu. Nende osariikide valitsused nõudsid tööjõudu sõjajärgseks ülesehitustööks ja nii esmatähtsate kui ka teisejärguliste tööstusharude arendamiseks. Ka Queensland soovis tööjõudu ja pidas ülal immigrantidele mõeldud majutusasutusi kuni 1980. aastateni. Tasmaanias pidid "Hydro" ja teised tööandjad hoolitsema majutuse eest.

Kuna põgenikel oli seljataga pikk reis Euroopast, jäid nad tavaliselt elama sinna, kuhu neid esimesena tööle saadeti. Erandiks olid need, kes läksid Tasmaaniast mandrile, kuna nad otsisid suhlemiseks suuremat kogukonda, ja need, kes abiellusid kellegagi laagrist või laevalt ja kolisid sinna, kuhu abikaasa tööle saadeti.

Austraalias elanute elulugusid uurides tuleks silmas pidada, et sündide, surmade ja abielude registreerimise kohustus on osariigil ja territooriumil, mitte aga föderaalvalitsusel. Parim veebiportaal nende dokumentide uurimiseks on Cora Numi **veebisait genealoogidele** (*Web Sites for Genealogists by Cora Num*, vt lisa). Sageli on veebi kaudu võimalik osta surmatunnistusi, kus lisaks surmadaatumile ja -kohale on märgitud ka abikaasa ja laste nimed ja vanused ning lahkunu elukutse või endine elukutse.

Olgu tähendatud, et Põhjaterritoorium sai autonoomia alles 1978 ja Austraalia pealinna ala (*Australian Capital Territory*, ACT) 1989. Põhjaterritooriumi arhiiv salastab dokumendid kolmekümneks, ACT arhiiv kahekümneks aastaks. Mõlemad arhiivid avalikustavad alles nüüd oma esimesi dokumente. Varasemaid dokumente säilitatakse Austraalia Rahvusarhiivis.

Mõlemal territooriumil võib uurija saada abi ka raamatukogudest ja muuseumidest, kuna need koguvad autonoomia-eelseid materjale, et kohalikele elanikele teavet pakkuda.

Kõikide osariikide ja territooriumide maa-ametid võivad aidata uurijatel leida teavet seal kinnisvara omanute kohta ja osta kaarte.

Kohalikud omavalitsused

Austraalia kohalikud omavalitsused investeerivad sageli arvestatavaid summasid, et säilitada kohalikku ajalugu, mis on nii rahvusliku kui ka rahvusvahelise tähtsusega.

Balti uurijatele on eriti oluline Uus-Lõuna-Walesi lõunaosas asuva **Albury linnavalitsus** (*Albury City Council*), mis teeb koostööd naaberosariigis Victorias oleva **Wodonga linnavalitsusega** (*Wodonga Rural City Council*). Nimelt asus Wodonga linnavalitsuse haldusalal Bonegilla sõjaväelaager, mis 1947. aastal muudeti immigrantide vastuvõtu- ja koolituskeskuseks. Ühiselt rajatud muuseum, mis varem asus ajaloolises hotellihoones kahe omavalitsuse piiri läheduses, on nüüdseks üle viidud uude, Albury linnavalitsusele alluvasse **Albury Raamatukogusse ja Muuseumi** (*Albury Library Museum*).

Muuseum on kogunud Bonegilla laagriga seotud materjale juba aastaid. Rahvusvaheline juurdepääs neile materjalidele on kahjuks piiratud. Näiteks ei ole fotokollektsiooni veel veebisaidis *Picture Australia* välja pandud. Surve potentsiaalsetelt kasutajatelt oleks parim ajend kogude kättesaadavuse parandamiseks.

Teine sarnane näide on Tasmaania suuruselt teises linnas Launcestonis asuv **Kuninganna Victoria Muuseum** (*Queen Victoria Museum*), mida haldab **Launcestoni linnavalitsus** (*Launceston City Council*). Muuseumi suulise pärandi kogus on näiteks intervjuu ühe Launcestoni naisega, kes töötas pärast Teist maailmasõda Saksamaal põgenikelaagris ja abiellus hiljem lätlasega, kes oli saabunud Austraaliasse esimese laevaga 1947.

Paljud balti mehed saadeti tööle rasketööstusega tegelevatesse sadamalinnadesse nagu Port Pirie Lõuna-Austraalias, Geelong Victorias, Wollongong ja Newcastle Uus-Lõuna-

Walesis. Nende kohta teabe saamiseks tasuks uurijatel pöörduda kohalike omavalitsuste arhiivide ja muuseumide poole.

Nüüdseks on Austraalia 677-st kohalikust omavalitsusest internetis 661. Lingid on leitavad **Austraalia Kohalike Omavalitsuste Liidu** (*Australian Local Government Association*) veebisaidil (Australian Local Government Association 2009).

Vabatahtlikud organisatsioonid

Vabatahtlikel organisatsioonidel on samuti varuks üllatusi: näiteks on Austraalia pealinna ala **Heraldika ja Genealoogia Seltsi** (*Heraldry and Genealogy Society, HAGSOC*) valduses kartoteek informatsiooniga, mis pärit ühes Läti ajalehes kümne aasta jooksul ilmunud surmakuulutustest. Seltsi praegused juhid ei mäleta enam, kuidas kartoteek nende omandusse sattus. Kuna see on rahvusvahelise väärtusega allikas kõigile, kes uurivad Austraalia lätlasti, tuleks see üle viia sobivamasse kogusse.

Austraalia Genealoogide Selts (*Society of Australian Genealogists*) on Austraalia suurim, 1932. aastal loodud suguvõsaurijaid koondav organisatsioon. Ka selle ürikud võiksid uurijatele huvi pakkuda, eriti neile, kes otsivad teavet Uus-Lõuna-Walesis elanud inimeste kohta.

Australaasia Perekonnaajaloo Seltside Liit (*Australasian Federation of Family History Organisations*) viib uurijad kokku kohalike huvigruppide ja kogudega oma veebisaidil oleva lingi *Membership* kaudu.

Samuti tasuks Balti uurijatel ühendust võtta nende piirkondade ajalooeltsidega, kus uuritavad elasid. Osariikide ja territooriumide organisatsioonid on liitunud **Austraalia Ajaloo Seltside Liitu** (*Federation of Australian Historical Societies*) ja nendega võib ühendust võtta liidu veebisaidi kaudu. Liikmesorganisatsioonide linkide kaudu võib omakorda leida teavet väiksemate haruseltside kohta.

Kokkuvõte

Olles kümme aastat uurinud nende 839 baltlase elulugusid, kes pärast Teist maailmasõda esimestena Austraaliasse saabusid, pean tõdema - materjalid nende inimeste kohta on mitmel pool laiali. Uurijad, kes tahavad jõuda teatud isikute või kogukondade jälile, peaksid kasutama võimalikult paljusid eespool mainitud ja lisas olevad allikaid.

Kirjandus

- Australia, Cultural Ministers Council. "About CAN", *CAN - Collections Australia Network*. <http://www.collectionsaustralia.net/site/about>. 2008a.
- Australia, Cultural Ministers Council. "Latvian Museum", *CAN - Collections Australia Network*. <http://www.collectionsaustralia.net/org/1309/about/>. 2008b.
- Australia, Cultural Ministers Council. "Adelaide Lithuanian Museum and Archives", *CAN - Collections Australia Network*. <http://www.collectionsaustralia.net/org/286/about/>. 2008c.
- Australian Bureau of Statistics. *20680-Ancestry (full classification list) by Sex – Australia*. <http://www.censusdata.abs.gov.au>. 2006.
- Australian Local Government Association. "Councils on the web", *Councils on the Web: Australian Local Government Association*. <http://www.alga.asn.au/links/obc.php>. 2009.
- Govor, Elena. *Russian Anzacs in Australian History*. Sydney: UNSW Press in association with the National Archives of Australia, 2005.
- Gross, Daina. "Melbourne among top émigré communities", *Latvians Online | Iz kolonijam*. <http://latviansonline.com/index.php/kolonijas/article/1940/>. 2000.
- Kunz, Egon F. *Displaced Persons: Calwell's New Australians*. Sydney: Australian National University Press, 1998.
- National Library of Australia. "About RAAM", *Register of Australian Archives and Manuscripts (RAAM)*. <http://www.nla.gov.au/raam/raamabout.html>. 2007.
- National Library of Australia. "Register of Australian Archives and Manuscripts (RAAM)", *Register of Australian Archives and Manuscripts (RAAM)*. <http://www.nla.gov.au/raam/>. 2009.
- Petersen, John. "About Us: Manager's Message", *NSW Migration Heritage Centre*. <http://www.migrationheritage.nsw.gov.au/about/managersmessage.shtml>. 2005.
- Tarvydas, Ramunas (Ray). *From Amber Coast to Apple Isle: fifty years of Baltic immigrants in Tasmania 1948-1998*. Hobart: Baltic Semicentennial Commemoration Activities Organising Committee, 1998.
- Tündern-Smith, Ann. *Bonegilla's Beginnings*. Wagga Wagga: Triple D Books, 2007.

Balti kultuuripärand Austraalias

Ann Tünder-Smith

Eesti Arhiiv Austraalias

Kogukond	Asutus Nimi	Internetiaadress	Aadress	Meiliaadress või veebikontakt
EESTI	Eesti Arhiiv Austraalias	http://archives.eesti.org.au/	PO Box 492 Darlinghurst, NSW AUSTRALIA 1300	archives@eesti.org.au
	Eesti Päevad	http://festival.eesti.org.au/		
LÄTI	Läti Raamatukogu Läti Majas, Melbourne	Search for <Latvian> at http://www.nla.gov.au/apps/Libraries	3 Dickens Street Elwood, VIC AUSTRALIA 3184	
	Läti Muuseum	http://www.collectionsaustralia.net/org/1309/about/	34 Rose Terrace, Wayville, SA AUSTRALIA 5023	marlex1@bigpond.com (Mara Kolomitsev)
	Läti Päevad ja lätlaste üldine tegevus Austraalias	http://latviansonline.com/kolonijas/		
LEEDU	Melbourne'i Leedu Kogukonna Raamatukogu	http://www.nla.gov.au/apps/libraries?action=OrgDetails&id=8456	44-50 Errol Street North Melbourne, VIC AUSTRALIA 3051	litua@mail.com (Eva Aras)

	Adelaide'i Leedu Muuseum ja Arhiiv	http://www.collectionsaustralia.net/org/286/about/	6-8 Lithuanian House, Eastry Street, Norwood, SA AUSTRALIA 5067	
	Austraalia Leedu Kogukond	http://www.austlb.org/	Federal Executive PO Box 404 Burwood, NSW AUSTRALIA 2165	http://www.austlb.org/component/option,com_contact/task,view/contact_id,9/Itemid,26/lang,en/
	Leedulaste tegevus Austraalias, eriti Sydneys.	http://www.slic.org.au/		info@slic.org.au
FÖDERAALSED ASUTUSED	Austraalia Rahvusrhiiv	http://naa.gov.au/	PO Box 7425 Canberra BC, ACT AUSTRALIA 2610	ref@naa.gov.au
	Rahvuslik Filmi- ja Heliarhiiv	http://www.nfsa.gov.au/	GPO Box 2002 Canberra, ACT AUSTRALIA 2601	access@nfsa.gov.au
	Austraalia Rahvusraamatu kogu	http://www.nla.gov.au/	Parkes Place Parkes, ACT AUSTRALIA 2600	Veebipäringu blankett aadressil http://www.nla.gov.au/contact/

	Austraalia Arhiivide ja Käsikirjade Register (RAAM)		Austraalia Rahvusraamatukogu aadressil	Veebipäringu blankett aadressil http://www.nla.gov.au/contact/
	Leid/Trove (veebiotsingu teenus)	http://trove.nla.gov.au	Austraalia Rahvusraamatukogu aadressil	Tagasiside blankett aadressil http://librariesaustralia.nla.gov.au/ref100.aspx?key=TROVE&q nudftb04=http%3A%2F%2Ftrove.nla.gov.au%2F
	Austraalia raamatukogud/ Libraries Australia (veebiotsingu teenus)	http://librariesaustralia.nla.gov.au/apps/kss	Austraalia Rahvusraamatukogu aadressil	Veebipäringu blankett aadressil http://www.nla.gov.au/contact/
	Austraalia ajalehed veebis	http://www.nla.gov.au/npapers/ (või Austraalia Rahvusraamatukogu kodulehekülje kaudu)	Austraalia Rahvusraamatukogu aadressil	Veebipäringu blankett aadressil http://www.nla.gov.au/contact/
	Austraalia pildis/ Picture Australia (veebiotsingu teenus)	http://pictureaustralia.gov.au või http://pictureaustralia.org.au (või Austraalia Rahvusraamatukogu kodulehekülje kaudu)	Austraalia Rahvusraamatukogu aadressil	Veebipäringu blankett aadressil http://www.nla.gov.au/contact/

	Austraalia Rahvuslik Meremuuseum	http://www.anmm.gov.au/site/page.cfm	GPO Box 5131 Sydney, NSW AUSTRALIA 2001	info@anmm.gov.au
	Austraalia Sõjamemoriaal	http://www.awm.gov.au/research/	GPO Box 345 Canberra, ACT AUSTRALIA 2601	http://awm.altarama.com/ref100.aspx?key=Ref1&ref=120
	Teises maailmasõjas osalenute nimestik	http://www.ww2roll.gov.au/		
	Korea sõjas osalenute nimestik	http://www.koreanroll.gov.au/links.aspx		
	Elena Govor	http://elena.id.au ja http://rspas.anu.edu.au/people/personal/govoe_pah.php ja www.russiananzacs.narod.ru ja http://russiananzacs.elena.id.au	Pacific and Asian History Division, Research School of Pacific and Asian Studies, The Australian National University, AUSTRALIA, 0200	elena.govor@anu.edu.au
	Cora Numi veebisaidid genealoogidele	http://coraweb.com.au/		cora@coraweb.com.au
Uus-Lõuna-Walesi osariigi valitsus	Uus-Lõuna-Walesi Arhiiv ja Arhiiviamet	http://www.records.nsw.gov.au/	PO Box 516, Kingswood, NSW AUSTRALIA 2747	info@records.nsw.gov.au
	Uus-Lõuna-	http://www.sl.nsw.gov.au/	State Library of New	library@sl.nsw.gov.au

	Walesi Osariigi Raamatukogu		South Wales Macquarie Street Sydney, NSW AUSTRALIA 2000	
	Powerhouse'i Muuseum	http://www.powerhousemuseum.com/collection/database/	PO Box K346 Haymarket Sydney, NSW AUSTRALIA 1238	http://www.powerhousemuseum.com/contact/collection_enquiry_form.asp
	Uus-Lõuna-Walesi Migratsioonipärandi Keskus	http://www.migrationheritage.nsw.gov.au/	PO Box K346 Haymarket, NSW AUSTRALIA 1238	info@migrationheritage.nsw.gov.au

Queenslandi osariigi valitsus	Queenslandi Arhiiv ja Arhiiviamet	http://www.archives.qld.gov.au/	PO Box 1397 Sunnybank Hills, Q AUSTRALIA 4109	info@archives.qld.gov.au
	Queenslandi Osariigi Raamatukogu	http://www.slq.qld.gov.au/	PO Box 3488 South Brisbane, Q AUSTRALIA 4101	http://wrms.slq.qld.gov.au/calls/submit/TPWebCallEntry.asp
	Queenslandi Muuseum	http://www.qm.qld.gov.au/	Inquiry Centre Queensland Museum P.O. Box 3300 South Brisbane, Q AUSTRALIA 4101	inquirycentre@qm.qld.gov.au
Lõuna-Austraalia osariigi valitsus	Lõuna-Austraalia Arhiiv	http://www.archives.sa.gov.au/	GPO Box 2343 Adelaide, SA AUSTRALIA 5001	srsaPublicAccess@sau.gov.sa.gov.au
	Lõuna-Austraalia Osariigi Raamatukogu	http://www.slsa.sa.gov.au/site/page.cfm	GPO Box 419 Adelaide, SA AUSTRALIA 5001	info@slsa.sa.gov.au
	Lõuna-Austraalia Muuseum	http://www.samuseum.sa.gov.au/page/default.asp?site=1	North Terrace Adelaide, SA AUSTRALIA 5000	
	Lõuna-Austraalia Migratsioonimuuseum	http://www.history.sa.gov.au/migration/migration.htm	82 Kintore Avenue, Adelaide, SA AUSTRALIA 5000	migration@history.sa.gov.au

Tasmaania osariigi valitsus	Tasmaania Arhiiviamet	http://www.archives.tas.gov.au/	91 Murray St Hobart, TAS AUSTRALIA 7000	taho@education.tas.gov.au
	Tasmaania Osariigi Raamatukogu	http://www.statelibrary.tas.gov.au/	State Library of Tasmania 91 Murray Street Hobart, TAS AUSTRALIA 7000	state.library@education.tas.gov.au
	Tasmaania Muuseum ja Kunstigalerii	http://www.tmag.tas.gov.au/	GPO Box 1164 Hobart, TAS AUSTRALIA 7001	http://www.tmag.tas.gov.au/index.aspx?base=103
Victoria osariigi valitsus	Victoria Arhiiv ja Arhiiviamet	http://www.prov.vic.gov.au/	PO Box 2100 North Melbourne, VIC AUSTRALIA 3051	ask.prov@prov.vic.gov.au
	Victoria Osariigi Raamatukogu	http://www.slv.vic.gov.au/	328 Swanston Street Melbourne, VIC AUSTRALIA 3000	http://askslv.altarama.com/reft100.aspx?key=RefShort&ref=120
	Victoria Muuseum	http://museumvictoria.com.au/	Melbourne Museum PO Box 666 Melbourne, VIC AUSTRALIA 3001	http://museumvictoria.com.au/staff-mailer/?SM=the+Discovery+Centre&AI=from+MM+onsite+page
	Victoria Immigratsiooni muuseum	http://museumvictoria.com.au/immigrationmuseum/	Immigration Museum PO Box 666 Melbourne, VIC Australia 3001	http://museumvictoria.com.au/staff-mailer/?SM=the+Discovery+Centre&AI=from+MM+onsite+page

Lääne-Austraalia osariigi valitsus	Lääne-Austraalia Arhiiviamet	http://www.sro.wa.gov.au/	State Records Office Perth Cultural Centre Perth, WA AUSTRALIA 6000	sro@sro.wa.gov.au
	Lääne-Austraalia Osariigi Raamatukogu	http://www.slwa.wa.gov.au/	State Library of Western Australia 25 Francis Street Perth WA AUSTRALIA 6000	info@slwa.wa.gov.au
	Lääne-Austraalia Muuseum	http://www.museum.wa.gov.au	Locked Bag 49, Welshpool DC, WA AUSTRALIA 6986	reception@museum.wa.gov.au
	Lääne-Austraalia Meremuuseum	www.museum.wa.gov.au/maritime	Locked Bag 49, Welshpool DC, WA AUSTRALIA 6986	freorcpt@museum.wa.gov.au
Austraalia pealinna ala (Australian Capital Territory, ACT) valitsus	ACT Arhiiv	http://www.archives.act.gov.au/	Territory Records Office GPO Box 158 Canberra ACT AUSTRALIA 2601	archives@act.gov.au
	ACT Pärändiraamatukogu	http://www.library.act.gov.au/find/history	GPO Box 158, Canberra City ACT 2601	http://www.library.act.gov.au/mylibrary/askus/actpl_information_request_form või library.customerinfo@act.gov.au

	Canberra muuseumid ja galeriid	http://www.museumsandgalleries.act.gov.au/	PO Box 939 Civic Square, ACT AUSTRALIA 2608	cmag@act.gov.au
Põhjaterriitoriumi valitsus	Põhjaterriitoriumi Arhiiviamet	http://www.nt.gov.au/nreta/ntas/	GPO Box 874 Darwin, NT AUSTRALIA 0801	nt.archives@nt.gov.au
	Põhjaterriitoriumi Raamatukogu	http://www.ntl.nt.gov.au/	GPO Box 42 Darwin, NT AUSTRALIA 0801	ntl.info@nt.gov.au
	Põhjaterriitoriumi muuseumid ja kunstigaleriid	http://www.nt.gov.au/nreta/museums/index.html	GPO Box 4646 Darwin, NT AUSTRALIA 0801	museum.magnt@nt.gov.au
Kohalikud omavalitsused	Austraalia Kohalike Omavalitsuste Liit: juhatused veebis	http://www.alga.asn.au/links/obc.php	8 Geils Court Deakin, ACT AUSTRALIA 2600	laura.ford@alga.asn.au
	Albury Raamatukogu ja Muuseum	http://www.alburycity.nsw.gov.au/www/html/101-librarymuseum.asp	PO Box 323 Albury, NSW AUSTRALIA 2640	librarymuseum@alburycity.nsw.gov.au
	Kuninganna Victoria nim. Muuseum ja Kunstigalerii	http://www.qvmag.tas.gov.au/	PO Box 403 Launceston, TAS AUSTRALIA 7250	enquiries@qvmag.tas.gov.au
Vabatahtlikud organisatsioonid	Austraalia Pealinna Ala Heraldika ja	http://www.hagsoc.org.au/	GPO Box 585 Canberra, ACT AUSTRALIA 2601	hagsoc@hagsoc.org.au

	Genealoogia Selts			
	Austraalia Ajalooseltside Liit	http://www.history.org.au/	GPO Box 1440 Canberra, ACT AUSTRALIA 2601	fahs@jedav.net

Koostanud Ann Tündern-Smith
Canberra, Austraalia
Juuli 2009